

Het pad naar de hut bij het Kerkemeertje.
Foto: Jos Teeuwisse/NHL.

Roerdomp terug in Westelijke Eilandspolder

De broedvogels in het Kerkemeertje in de Westelijke Eilandspolder nemen, zowel in soorten als aantallen, toe. Dit is de opgewekte conclusie van de Vogelwerkgroep van het IVN Waterland* die in 1998 op verzoek van de Stichting Het Noordhollands Landschap de broedvogelstand inventariseerde. Zo broedt op een betrekkelijk kleine oppervlakte de Kleine Karekiet met zeven broedparen. Spectaculair is de terugkeer van de Roerdomp die achttien jaar uit de Eilandspolder is weggeweest. Het onlangs verschenen verslag over het Kerkemeertje bericht bovendien over de aanwezigheid van soorten als Kluut, Lepelaar,

Visarend, Slobeend, Blauwborst, Snor en Baardmannetje. Deze rijkdom is vanuit een vogelobservatiehut van dichtbij te beleven.

De toename van soorten en aantallen van broedvogels is te danken aan de ontwikkeling van een nieuw rietmoerasgebiedje in de Westelijke Eilandspolder. Vóór die tijd bestond het uit een intensief gebruikt weiland en sterk verdroogd en verruigd rietland. Door het natter maken wilde Het Noordhollands Landschap de natuur in de hele Eilandspolder helpen. Weidevogels maken namelijk graag gebruik van ondiepe poelen om er voedsel te zoeken en te slapen. Vanaf 1992 wordt het Kerkemeertje, pakweg net zo groot als zes voetbalvelden, zorgvuldig onderhouden en bewaakt door Het Noordhollands Landschap en vrijwilligers van het IVN. Nu vinden veertien soorten broedvogels hier rust en voedsel, een noodzakelijke combinatie voor een succesvol broedseizoen. Vanaf 1992 zijn er in totaal maar liefst 92 vogelsoorten voedselzoekend en broedend waargenomen in dit kleine natuurgebiedje.

Het Kerkemeertje is in handen van de Stichting Het Noordhollands Landschap. Deze beheert in de Westelijke Eilandspolder in totaal 335 hectare veenweidegebied. Door de inrichting en het onderhoud van dergelijke moerasjes als het Kerkemeertje neemt de soortenrijkdom aan planten in de weidegebieden toe en bloeien in het voorjaar Pinksterbloem, Koekoeksbloem, Waternavel en het Blauwe Glitkruid hier uitbundig.

Het is leuk om tijdens een fietstocht het onbekende Kerkemeertje aan te doen. Het ligt ten noorden van de Groene Weg tussen Graft en West-Graftdijk. Halverwege deze weg naar het noorden afslaan en de brug over de Vensloot nemen. Meteen links van de weg ligt het Kerkemeertje. Vanuit een observatiehut kan de vogelaar de vogels bespieden. Let wel, rubberlaarzen of stevige schoenen zijn aan te bevelen.

Overigens is het gebiedje niet alleen interessant voor vogelaars, maar voor eenieder die van Hol-

Zicht vanuit de hut op het Kerkemeertje.

Foto: Johan Stuart/NHL.

landse wolkenluchten en vlak landschap houdt. Het Kerkemeertje is aangelegd met steun van de Stichting Doen en Aannemingsbedrijf Woestenburg uit De Rijp.

Aantal Aalscholvers daalt voldoende

Het aantal Aalscholvers in en rondom het IJsselmeer is vorig jaar gedaald. Nieuwe maatregelen tegen de vogels zijn daarom niet nodig. Dat verklaarde staatssecretaris J.H. Faber van natuurbeheer gisteren tijdens een overleg in de Tweede Kamer.

IJsselmeervissers hebben last van de Aalscholvers omdat de vogels veel vis eten. Al enkele jaren wordt er gediscussieerd over maatregelen tegen de vogels om de visstand en de visserij te beschermen. Een aantal kamerfracties vroeg staatssecretaris Faber gisteren om eieren van Aalscholvers te laten rapen. Volgens de staatssecretaris is eieren rapen echter in strijd met de Europese regels voor vogelbescherming.

Momenteel probeert de overheid de vestiging van de nieuwe kolonies Aalscholvers te voorkomen door het plaatsen van stokken in gebieden waar de dieren neerstrijken. Om de visstand te beschermen wil de overheid ook de visserij in het IJsselmeer terugdringen. Tot nu toe hebben slechts twee visbedrijven zich laten uitkopen door de overheid. Faber zei gisteren dat zij, ondanks de geringe interesse, toch zes miljoen gulden beschikbaar houdt voor vissers die willen stoppen.

Bron: De Gooi- en Eemlander, 18 maart 1999.

Geringde broedende Knobbelzwanen

Knobbelzwanen zijn standvogels, maar over dispersie van jonge Knobbelzwanen en latere vestiging als broedvogel elders zijn eigenlijk weinig kwantitatieve gegevens beschikbaar. In onder andere Groningen, Friesland en Overijssel worden in diverse projecten Knobbelzwanen geringd met aluminium of roestvrijstalen ringen. Het gaat daarbij vooral om broedvogels en hun jongen. De Zwanenwerkgroep Avifauna Groningen heeft sinds 1979 meer dan 6000 Knobbelzwanen geringd met metalen ringen. Doel van het in Groningen uitgevoerde ringprogramma is onder andere om veranderingen in broedvogelaantallen te begrijpen door jongenproductie, overleving en dispersie te kwantificeren. Emigratie en immigratie blijken tot nu toe moeilijk te meten, mede omdat het een lokale Groninger studie betreft. Met behulp van plastic halsbanden met een individueel gegraveerde code werd aangetoond dat er sprake is van emigratie, maar het aantal terugmeldingen is te klein om kwantitatieve uitspraken te doen. Ook terugvangsten van geringde vogels in genoemde provincies wijzen op dispersie, maar opnieuw gaat het om kleine aantallen en om beperkte gebieden.

Omdat voor het nieuwe atlasproject van Sovon veel vogelaars in het veld zijn, willen wij deze mensen vragen op systematische wijze op geringde Knobbelzwanen te letten en de ringen indien mogelijk af te lezen. In de omgeving van het

nest zijn Knobbelzwanen in de regel zeer goed te benaderen. Met een verrekijker kan de inscriptie op de ring goed worden afgelezen.

Wij vragen om de volgende gegevens:

- atlasbloknummer;
- totaalaantal broedparen in het atlasblok;
- aantal gecontroleerde individuen;
- aantal individuen met een ring, en aantal vogels zonder ring (nul-data zijn minstens zo belangrijk);
- ringnummers van eventueel afgelezen ringen inclusief de precieze locatie met Amersfoort-coördinaten, de datum en andere aanvullende gegevens over bijvoorbeeld legselgrootte, aantal pullen, enz.

Gegevens kunnen rechtstreeks aan de Zwanenwerkgroep Avifauna Groningen worden gestuurd. Waarnemingen van ringen van andere projecten geeft de Zwanenwerkgroep door aan het Vogeltrekstation. Van elke geringde Knobbelzwaan ontvangt de waarnemer zo spoedig mogelijk de ringgegevens.

■ Zwanenwerkgroep Avifauna Groningen, p/a Martin Luther Kinglaan 262, 1111 LP Diemen.

Hulp gevraagd: Grauwe Klauwieren in het Bargerveen in 1999

Sinds eind jaren tachtig is de populatie Grauwe Klauwieren in het Drentse Bargerveen sterk groeiende. Momenteel komen er ruim 140 broedparen voor. Stichting Bargerveen doet vanaf 1991 onderzoek in dit gebied, waarbij de hypothese is dat als gevolg van het gevoerde beheer het voedselaanbod sterk is verbeterd en dat daardoor de populatie is toegenomen.

Aangezien wij nog te weinig weten over de jaarlijkse aanwas, de overleving van ouders en jongen, de rol van immigratie en dispersieprocessen zijn wij in 1992 gestart met een kleurringprogramma. Hiervoor is het nodig zo veel mogelijk nesten op te sporen. De nestjongen worden geringd met aluminium ringen en kleurringen (zie ook Sovon-Nieuws 8 (1): 16). Daarnaast worden van ieder jong een aantal lichaamsmaten bepaald en worden gegevens verzameld over broedbiologie, zoals eerste legdatum, aantal eieren/jongen, soort nestboom en het broedsucces. Voor het seizoen 1999 zoeken wij één of twee gemotiveerde vrijwilligers die in de periode half mei tot eind juli minstens vijf dagen per week beschikbaar zijn om te helpen zoeken naar nesten van de Grauwe Klauwier en om te assisteren bij het ringen en meten van de jongen. Afhankelijk van de resterende tijd zal worden getracht om met behulp van klapvallen de volwassen vogels te vangen en te ringen.

Voor onderdak (kosteloos) wordt gezorgd in het veldstation nabij de boerderij van Staatsbosbeheer in Zwartemeer, gelegen aan de rand van het Bargerveen. Reiskosten worden vergoed. Enige ervaring met het zoeken naar nesten van (zang)vogels is gewenst, maar niet vereist. Wel is het handig om enigszins bestand te zijn tegen hitte en muggen. Eventueel kan worden gekeken naar mogelijkheden voor een dienstverband in het kader van een regeling voor langdurig werk-

lozen. Grijp je kans om in de mooiste tijd van het jaar in één van de mooiste en grootste natuurgebieden van Nederland onderzoek te mogen doen aan deze boeiende vogelsoort!

■ Informatie en opgave bij Marten Geertsma of Hans Esselink, Stichting Bargerveen, p/a Katholieke Universiteit Nijmegen, vakgroep Milieukunde, Postbus 9010, 6500 GL Nijmegen, (024) 365 32 87 / 352 88 36, e-mail: geertsma@sci.kun.nl

Roekenbestrijding zonder vergunning ongeoorloofd

Meer en meer bereiken ons berichten over zogenaamde roekenplagen en de bestrijding ervan. Bijna overal speelt hetzelfde. Een bepaalde, meestal grote roekenkolonie wordt weggepest en in hetzelfde jaar of in de jaren daarna ontstaan prompt in de omgeving nieuwe kolonies. Deze kolonies groeien weer, waardoor weer bestrijding nodig wordt geacht, met als gevolg, enzovoort, enzovoort. Door het noeste telwerk in de afgelopen jaren zijn er vele voorbeelden van effecten van bestrijding uit de cijfers te destilleren.

Ervaring heeft geleerd dat door bevoegde instanties soms klakkeloos toestemming voor bestrijding wordt gegeven. Door aan de bel te trekken is dit beleid in sommige regio's gewijzigd en vaak zijn gegevens van roekenaantallen cruciaal. In Limburg bijvoorbeeld wordt thans de Vogelwacht Limburg om advies gevraagd bij verzoeken om een vergunning voor afschot.

In het algemeen is het volgende van belang (geciteerd uit informatie van de Vogelwacht Limburg): Sinds 1977 heeft de Roek een beschermde wettelijke status. In bepaalde gevallen mag op grond van artikel 53 van de Jachtwet vergunning worden verleend om op Roeken te jagen. De Provincies toetsen dan aan één of meer van de volgende criteria:

- (1) belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid;
- (2) belang van veiligheid van het luchtverkeer;
- (3) ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, wateren en bedrijfsmatige visserij;
- (4) ter bescherming van flora en fauna.

In geval van vergunningverlening moet er sprake zijn van belangrijke schade en eerst zal moeten worden geprobeerd om andere (voor de Roek minder fatale) schadepreventieve methodes toe te passen eer er een vergunning wordt verleend om ze te mogen schieten.

Overlast is geen schade.

Ortolaan geen lekkernij meer

De kleine Ortolaan, een zangvogeltje, is formeel van de Franse menu's afgeschrap. Het beestje is dit weekeinde als beschermd in de Franse staatscourant verschenen.

De Ortolaan had geen duidelijke status in de vogelwetgeving. De voormalige Franse president Mitterand verorberde hem nog met smaak in een vorstelijk maal, kort voor zijn overlijden in januari 1996. Culinair fans eten het in zijn geheel op, met veren en al (Reuters).

Bron: Gooi- en Eemlander, 9 maart 1999.

Vogels gevlogen

Onbekenden hebben in Overveen ingebroken in een keet die in gebruik is als tel- en ringstation voor vogels. De daders gingen er met verschillende netten, vogelboeken en cassetterecorders van de gedupeerde ornithologen vandoor. Die kunnen nu naar hun spullen fluiten.

Bron: Dagblad De Telegraaf, 2 februari 1999.

Nepvogels op meeuwenjacht

In de strijd tegen overlast van meeuwen zet de gemeente Leiden een nieuw wapen in: kunstroofvogels. De nepvogels moeten aan elastische koorden als vliegers boven de stad zweven. De koorden worden aan speciale masten bevestigd. Leiden hoopt op deze wijze het aantal broedende meeuwen in de stad te kunnen terugdringen. Eerder werkte de gemeente al met een valkenier en wisselde het de eieren van de broedende meeuwen om voor neplegsels. Voor deze bestrijdingsmaatregel trekt de sleutelstad jaarlijks tienduizend gulden uit. Voor de nepvogels wordt nog eens 25.000 gulden gereserveerd.

De meeuwen zorgen in Leiden voor geluidsoverlast en voeren schijnaanvallen uit op mensen die te dicht bij de nesten komen.

Bron: Dagblad De Telegraaf, 22 januari 1999.

Zeevogel kan wel honderd jaar worden

Uilen mogen de naam hebben oud en wijs te zijn, veel Britse zeevogels kunnen ook hoogbejaard worden.

Er komen steeds meer aanwijzingen dat sommige zeevogels wel honderd jaar halen.

De Britse vogelexpert Chris Mead zegt dat verschillende zeevogels een eeuw kunnen overbruggen. Hij noemt de Noordse Stormvogel, de Jan van Gent, het Stormvogeltje en de Noordse Pijlstormvogel (ANP).

Bron: Dagblad De Telegraaf, 30 december 1998.

Onbeschermdverklaring vogels

Vogels die beschermd zijn in het kader van de Vogelwet kunnen voor een bepaalde periode onbeschermd worden verklaard indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat ter voorkoming van onder meer belangrijke schade aan de landbouw.

In het Vogelbesluit 1994 is bepaald dat bij ministeriële regeling onbeschermd kunnen worden verklaard de Zilvermeeuw, Kokmeeuw, Spreeuw en Huismus.

Van deze mogelijkheid is tot 1 januari 1999 gebruik gemaakt.

Inmiddels is in het kader van de implementatie van de Flora- en faunawet onderzocht in hoeverre, gelet op die wet, in de toekomst ruimte aanwezig is voor onbeschermdverklaring van dieren. Ook met vertegenwoordigers van de provincies heeft hierover overleg plaatsgevonden.

De bevindingen uit dit onderzoek zijn zodanig dat gelet op de voorwaarden die artikel 2 van de Vogelwet daaraan verbindt, continuering van de

onbeschermde verklaring van genoemde vogelsoorten niet langer verdedigbaar is.

Mijn besluit om in dezen niet langer te voorzien in een regeling betekent dat personen of organisaties die van mening zijn dat bestrijding van desbetreffende soorten noodzakelijk is, een vergunning daarvoor zullen moeten aanvragen bij de Commissaris der Koningin.

Was getekend: de staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, G.H. Faber, 29 januari 1999.

GroenLinks pleit voor verbetering natuur in het Gooimeer

Met een aantal gerichte maatregelen kan de natuur aan de Gooimeerkust wezenlijk worden verbeterd. Zo kan door herstel van ondiepe zandplaten en aanplant van fonteinkruid en kranswieren het Gooimeer weer een belangrijk voedselgebied worden voor zeldzame vogelsoorten als de Kleine Zwaan, Krooneend en Krakeend.

Dat is de conclusie van een onderzoek dat de GroenLinks gemeenteraadsfractie in Huizen heeft laten verrichten door het in Zaandam gevestigde ecologisch adviesbureau DaD. Aanleiding voor dit onderzoek is het voortdurend uitdiepen van het Gooimeer ten behoeve van de scheepvaart en de recente uitbreidingsplannen voor de Oude Haven. Men was benieuwd naar de effecten hiervan voor de natuur aan de kust. Ook het opspuiten van zand uit het Gooimeer ten behoeve van de woningbouw in Huizermaat en Vierde Kwadrant leidt tot een grotere schade aan de natuur dan meestal wordt gedacht, zo blijkt uit het onderzoek. Dit zand wordt gewonnen uit de vaargeul in het Gooimeer. Die vaargeul is langzaam aan het verzanden. Een groot deel van het zand is afkomstig van de naast de vaargeul liggende ondiepe zandplaten. Door het telkens verdiepen en verbreden van de vaargeul zal het Gooimeer langzaam dieper en dieper worden. Het ondiepe water - het belangrijkste element van het randmeer - is bezig langzaam te verdwijnen. Daarmee verdwijnen ook de onderwaterplanten en de daarvan levende vogelsoorten. Zo waren er tot in de jaren zeventig in het Gooimeer uitgestrekte velden met fonteinkruid en kranswieren, belangrijk voedsel voor een aantal zeldzame zwanen- en eendensoorten. Daarvan is bijna niets over.

Het onderzoek is voor GroenLinks aanleiding om de gemeenteraad voor te stellen een nader onderzoek te laten doen. Daaruit zal moeten blijken welke maatregelen het best genomen kunnen worden om het Gooimeer als voedselgebied voor de Kleine Zwaan, Krooneend en Krakeend te verbeteren.

Men is ervan overtuigd dat er flinke milieuwinst te boeken valt. Men heeft bovendien ontdekt dat voor de door hen bepleite natuurontwikkeling allerlei subsidiemogelijkheden bestaan, zodat de gemeente niet voor de kosten behoeft op te draaien.

E.A. Zwartendijk: Verbetering leefmilieu van de Kleine Zwaan, Krooneend en Krakeend. 8 bladzijden (1998). Projectnummer 98015, DaD, Stationsstraat 38, 1506 DH Zaandam, (075) 635 15 98.

Zie ook proefschrift van **M.W. van den Berg** (1999):

'Charophyte colonization in shallow lakes. Processes, ecological effects and implications for lake management.'

Marcel van den Berg & Hugo Coops (1998): Kranswieren: waardevol voor waterbeheer. 40 bladzijden. RIZA rapport 98.030. ISBN 9036951801. Lelystad, september 1998.

'Niet meer fonteinkruid' zegt Huizer Surfclub

Schieten met losse flodders, in dit geval op eenden. Zo omschrijft de Surfclub Gooimeer het plan dat GroenLinks twee weken geleden lanceerde. Verscheidene natuurmaatregelen moeten volgens dat plan leiden tot de terugkeer van de Krakeend, Krooneend en Kleine Zwaan naar het Gooimeer.

GroenLinks ziet haar plan als compensatie voor natuur die verloren gaat of is gegaan, onder meer door zandwinning voor woningbouw en recentelijk door de uitbreiding van de Oude Haven. Surfclub Gooimeer schrijft echter in een uitgebreide reactie dat een groot gebied tussen de havenpijler van Huizen en Naarden volgens de club al natuurgebied is en het eiland Huizer Hoef is bijna geheel ingenomen door vogels.

Ook stelt de club dat het fonteinkruid, waarmee de Krooneend en Krakeend zich voeden, al rijkelijk voorkomt in het Gooimeer. *'Fonteinkruid is in opmars en de watersport krijgt hier last van. Scheepsschroeven zitten steeds vaker vol met een kluis kruid.'* Het GroenLinks-voorstel om fonteinkruid te planten is *'iets om van te schrikken'*, want de plant gaat door waterbewegingen ook zwerven, *'met alle gevolgen van dien voor de watersporters'*.

De gemeenteraad van Huizen vergadert over het voorstel van GroenLinks.

Bron: De Gooi- en Eemlander, 11 maart 1999.

De Grutter wordt De Kieft

Het tijdschrift van de Vogelbeschermingswacht 'Zaanstreek' De Grutter is met ingang van de 23ste jaargang veranderd in De Kieft. Het omslag van De Grutter werd telkens verluchtigd met een afbeelding van de Grutto. Zoekend naar een nieuw ontwerp van het omslag voor het komende jaar, realiseerde men zich dat in het verenigingslogo geen Grutto maar een Kievit staat. Ofschoon de Grutto meer typisch voor het veenweidegebied van de vogelbeschermingswacht is, heeft men toch het nieuwe omslag van het tijdschrift in overeenstemming gebracht met het logo. Om het verenigingslogo te veranderen en een Kievit in een Grutto te veranderen ging zelfs de nieuwe redactieleden te ver.

Voor bibliografen lijkt het ons wel van belang als in het impressum van elk nummer wordt vermeld dat De Kieft een voortzetting is van De Grutter temeer omdat de nummering van de jaargangen doorloopt. De redactie heeft een actief team en het eerste nummer dat in maart 1999 verscheen, bevat een keur van interessante artikelen en berichten.

De redactie bestaat uit José Crombach, Kerkbuurt 43, 1511 BB Oostzaan, (075) 684 45 26, Emmy de Vries, Provincialeweg 342, 1500 ML Zaandam, (075) 616 48 35, Luuk Plekker en Roel Staats.

Vijf eeuwen prent-, teken- en fotokunst van vogels in Rijksmuseum

In 1999 is het honderd jaar geleden dat de vereniging Vogelbescherming Nederland werd opgericht. Een uitgelezen aanleiding voor het prentenkabinet van het Rijksmuseum in Amsterdam om uit de eigen rijke verzameling een keuze samen te stellen uit de mooiste bladen met vogelafbeeldingen. Vijf eeuwen prent-, teken- en fotokunst bieden een rijk scala: van inheemse Huismus tot exotische paradijsvogel; van vogels in de menagerie of dierentuin tot op de savanne van Zuid-Afrika; van een losse schets tot een illustratie in een wetenschappelijk werk.

Vogels zijn voor de mens altijd een onderwerp van studie geweest, ook in de prent- en tekenkunst. In de middeleeuwse miniaturenboeken zijn vele vogels, minutieus uitgebeeld, als los motief geschilderd of te vinden tussen de bladranken. De door de edelen beoefende valkenjacht bood al vroeg stof voor onderwerpen als Het vertrek voor de valkenjacht van de Meester van het Amsterdamse Kabinet. Door de handelsreizen die aan het einde van de 16de eeuw werden ondernomen en de ontdekking van nieuwe werelddelen, kwam in Europa een enorme toevloed van verhalen over nieuwe diersoorten, reisbeschrijvingen en meegevoerde dode beesten terecht. Verzamelingen werden aangelegd en pogingen tot beschrijving en ordening gedaan.

Een van de eerste werken met een grote invloed is de *Icones Animalium*, waarin de Zwitserse arts Conrad Gessner in 1556 de eerste op wetenschappelijke leest geschoeide beschrijvingen van vogels uitgaf. Zijn op klassieke schrijvers gebaseerde werk met talrijke houtsneden vormt het begin van een lange reeks zogenaamde modelboeken waarbij de kunstenaars er absoluut niet voor schroomden om elkaars afbeeldingen te kopiëren of delen ervan te combineren tot nieuwe bladen. Hiertoe behoren bij voorbeeld de vogelreeksen *Avium Vivae Icones* van Adriaen Collaert en de *Volatilium Varii Generis* van Nicolaes de Bruyn.

Door de grote afstand ontstonden er voortdurend misverstanden en foutieve beschrijvingen. Een

Vogelconcert van Richard Earlom, gepubliceerd in 1778. In de lucht een Houtsnip, Wielewaal en Kauw. In de bomen Pauwen, ara, Boerenzwaluw, Hop, Putters en Zanglijster. Naast de Velduil een Blauwe Reiger, vleermuis, Patrijs en Amazonepapegaai. Rechts een Hop, toekan, Wilde Zwaan en Roerdrompen, arend, Havik en Eksters. Onder de arend: een Vlaamse Gaai, sierduiven, Appelvinken, IJsvogels, Pimpelmees en Goudvink. Het schilderij van Frans Snijders werd in 1769 uit Houghton verkocht aan Catharina de Grote (Hermitage, Sint-Petersburg).

van de meest opvallende is de afbeelding bij Conrad Gessner van een paradijsvogel met prachtige veren maar zonder poten. Dit misverstand was in de wereld gekomen doordat de paradijsvogels in het land van herkomst werden geprepareerd en van hun poten werden ontdaan. Pas toen men omstreeks het midden van de 17de eeuw de exemplaren anders prepareerde, werd duidelijk dat ook deze vogels poten hadden.

Van de reizen naar de Oost en de West bereikte soms ook een levend exemplaar Europa, zoals de bekende Dodo die krom en vetgevoerd na een maandenlange reis in 1626 in Amsterdam was te zien. De tekening die Adriaen van de Venne toen maakte, is geplakt in het boek van Carolus Clusius over *exotica* (bruikleen van de Universiteitsbibliotheek Utrecht). Het is een van de weinige bewaard gebleven tekeningen 'naar het leven' van deze uitgestorven vogel.

In de 17de eeuw legden kunstenaars als Pieter Holsteyn en Melchior d'Hondecoeter zich toe op het weergeven van vogels. Dit werd in de 18de eeuw in nog sterkere mate voortgezet door bij voorbeeld Aert Schouman en Pieter Barbiers.

'De uil' of 'Het gezicht' van Abraham Bloemaert (1564-1651). Pen in bruin over zwart krijt, penseel in kleur. De Steenuil wordt als lokker gebruikt om kleine zangvogels te vangen die er plezier in scheppen om de Steenuil overdag, wanneer hij niet jaagt, te plagen. Mensen buiten dit uit door een lijnstok in de buurt te zetten. Mogelijk heeft de voorstelling een dubbelzinnige, seksuele strekking. Frederic Bloemaert (circa 1816-1890) graveerde naar deze tekening het zintuig *Visus*.

Hun werk is soms als los kunstwerk gemaakt, soms ook als voorbeeld voor illustraties in grote dieren- en vogelboeken, waarnaar een grote vraag was ontstaan. In Nederland voldeden de vijf delen Nederlandsche Vogelen (1770-1829) van Cornelis Nozeman en Martinus Houttuyn met hun 250 handgekleurde prenten en het *Traité de Fauconnerie* (1844-1853) aan deze vraag. Het beroemdste voorbeeld van dit soort werken is *The Birds of America* van John James Audubon, een reeks van 435 handgekleurde prenten met het spectaculaire formaat van 100 x 70 cm. Van de ongeveer 175 complete sets die tussen 1827 en 1838 verschenen, zijn er 135 bewaard gebleven. Het Teylers Museum in Haarlem bezit de enige reeks in Nederland. Een deel hiervan is in de tentoonstelling van het Rijksmuseum te zien.

De getoonde reeks momentopnamen van een vliegende vogel, omstreeks 1885 door Edward Muybridge gemaakt, behoort tot de hoogpunten van de fotografie. Dergelijke reeksen konden immers voor ons oog onzichtbare informatie over de exacte bewegingen vastleggen om die naderhand te bestuderen. Wetenschappers, maar ook schilders en tekenaars profiteerden hiervan. Tevens is er een prachtige catalogus met 59 afbeeldingen waarvan vele in kleur bij de tentoonstelling verkrijgbaar. Het omslag laat een Rode Ibis met een ei (het ei is nauwelijks zichtbaar) zien, gemaakt door Maria Sibylla Merian (1647-1717) op haar reis door Suriname.

Irene M. de Groot: *Vogels/Birds*. Prenten, tekeningen en foto's in het Rijksprentenkabinet en de Bibliotheek van het Rijksmuseum Amsterdam. 64 bladzijden inclusief inleiding. Nederlands en Engelstalige tekst (1999). Uitg. Rijksmuseum, Amsterdam. Prijs f 20,-.

De tentoonstelling is te bezichtigen van 20 maart tot 27 juni 1999 in het Rijksmuseum Amsterdam, Stadhouderskade 42, Amsterdam. Dagelijks geopend van 10.00 - 17.00 uur. Informatie: (020) 674 70 47.

Themaverzameling 'Vogels' semi-permanent in PTT Museum

In het PTT Museum in Den Haag is sinds september 1997 de semipermanente tentoonstelling 'Vogels onder de loep' te bezichtigen. De tentoonstelling laat postzegels en poststukken zien die in het thema 'vogels' passen.

In 1994 kreeg het PTT Museum een omvangrijke collectie 'Vogels op postzegels' in zijn bezit, een schenking van de samensteller van de verzameling, frater Regis van Kerkoerle. Het is deze collectie die de basis vormt van de tentoonstelling. Het materiaal dat het PTT Museum al in zijn bezit had, zijn verder ontwerpen, proeven en luchtpostbladen geselecteerd en aan de vogelcollectie toegevoegd.

De expositie is opgebouwd aan de hand van de vier leefgebieden van vogels: loofbos, plassen/meren en riet; kliffen/zee en stad/dorp.

Per leefgebied zijn de interessantste postzegels en poststukken te zien met afbeeldingen van vogels, die in dat leefgebied thuishoren. Verder komen geschiedenis en ontwikkeling van het thematisch verzamelen aan de orde.

Het is voor het eerst dat in het PTT Museum in

een tentoonstelling aan deze vorm van verzamelen aandacht wordt besteed. In totaal zijn 322 postale objecten te zien. Ter ondersteuning van het postale materiaal zijn opgezette vogels neergezet die in de verschillende leefgebieden voorkomen.

Op de expositie is overigens maar een fractie te zien van de meer dan 20.000 objecten die zijn ondergebracht in de 46 albums waaruit de verzameling-Van Kerkoerle bestaat. Omvang, uitgebreidheid en kwaliteit maken de collectie 'Vogels' uniek en filatelistisch gezien waardevol. Frater Van Kerkoerle heeft op Curaçao meer dan veertig jaar aan zijn verzameling gewerkt. De frater geldt als expert op zijn gebied en zeker op de Nederlandse Antillen waar hij heeft gewoond. Daar trad hij veel met zijn verzameling naar buiten door aan exposities deel te nemen, interviews te geven en televisie-optredens te verzorgen.

Omdat frater Van Kerkoerle behoort tot de congregatie van de fraters van Onze Lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid in Tilburg en in die hoedanigheid de gelofte van armoede heeft afgelegd, geldt de congregatie als officiële schenker.

De frater is in 1995 naar Nederland teruggekeerd en woont nu in Tilburg in het klooster van de congregatie.

De openingstijden van het PTT Museum zijn van maandag tot en met vrijdag van 10 tot 17 uur en op zaterdag, zondag en feestdagen van 12 tot 17 uur.

Bron: Philatelie 74 (855): 617 (oktober 1997).

Tentoonstelling 'De IJssel in gevleugelde kunst' te Zeist

Van 5 april tot en met 30 mei 1999 is de reizende tentoonstelling *Wilde zwanen rivier 'De IJssel in gevleugelde kunst'* als eerste te zien in Het Slot Zeist, Zinzendorflaan 1, 3703 CE Zeist, (030) 692 17 04. Twintig kunstenaars exposeren hun werk (fotografen, grafici, beeldhouwers, schilders, tekenaars en een muzikant) dat is gebaseerd op het landschap, de flora en de fauna langs de IJssel. De aandacht van de kunstenaars voor de natuur langs deze rivier is gestimuleerd door Vogelbescherming Nederland in het kader van haar honderdjarig bestaan.

De kunstenaars hebben elk hun eigen manier gevonden om dit vogelrijke wetland weer te geven zoals het individueel werd ervaren. Vogelbescherming zocht een manier om één van de internationaal belangrijke vogelgebieden onder de aandacht te brengen en te laten zien dat vogels een niet weg te denken onderdeel, van het landschap in het algemeen, vormen. Ze vond de twintig kunstenaars bereid zich te laten inspireren door de IJssel en zijn vele vogels.

De twintig deelnemende kunstenaars zijn: Jan Baggen, Jos Beursken, Tim Blaauw, Jantien Bos, Ad Cameron, Jaap Deelder, Piet Eggen, Chris Eisinga, Gerrit Gerritsen, Fred Hazelhoff, Maarten Kramer, Jacqueline van der Laan, James van Leuzen, Léon van der Linden, Inge van Noordwijk, Erik van Ommen (coördinator van dit project), Frank Sierhuis, Ari Stolk, Walty Dudok

van Heel en Ad Zwier. Medecoördinator is Joep van de Vlasakker.

De tentoonstelling zal de komende twee jaar door Nederland reizen.

De tentoonstelling is van juni tot september te zien in het Ecodrome te Zwolle, van september tot november in het Noordbrabants Museum te 's-Hertogenbosch en november tot februari 2000 in Kasteel Doorwerth. Daarna nog op verscheidene andere plaatsen in het land.

Openingstijden dinsdag tot en met vrijdag van 11.00 tot 17.00 uur; zaterdag, zondag, Hemelvaartsdag en Tweede Pinksterdag van 13.00 tot 17.00 uur. Toegangsprijs voor volwassenen f 6,50, 65+/-jeugd tot en met 14 jaar, CJP/MJK/Zeist. Pas f 5,-. Groepsbezoek f 5,- per persoon voor minimaal 20 personen. Op drie maandagen (19 april, 3 mei en 17 mei) worden tussen 14.00 en 16.00 uur rondleidingen gehouden. De kosten daarvan zijn f 28,50 vantevoren opgeven bij Het Slot Zeist.

Activiteitenprogramma Hollandse Biesbosch 1999

Bezoekerscentrum De Hollandse Biesbosch in Dordrecht organiseert het hele jaar vaar-, wandel- en kanotochten in de Biesbosch. Het bezoekerscentrum heeft al zijn activiteiten weer in een handzaam boekje ondergebracht. Het programma is gratis verkrijgbaar in het bezoekerscentrum, Baanhoekweg 53 te Dordrecht. Het kan ook telefonisch worden aangevraagd: (078) 630 53 53.

In het boekje staan de diverse tochten uitgebreid beschreven. Het hele jaar door zijn er dagtochten dwars door de Biesbosch (varen en wandelen) met een rondvaartboot en vaartochten met een elektroboot op zonnepanelen. Nieuw is een vaartocht onder leiding van Staatsbosbeheer, naar twee natuurontwikkelingsgebieden in verschillende stadia in de Hollandse Biesbosch.

Wandelexcursies zijn er met verscheidene thema's, afhankelijk van het seizoen, zoals vogels in het voorjaar en schemerdiere (bevers, vleermuizen) in de zomer.

De kanotochten vinden plaats in kleine groepen, 's ochtends vroeg en 's avonds. Het beleven van de rust op het water in de Biesbosch staat voorop. Je hoeft geen goede kanoeër te zijn om mee te gaan met een kanotocht.

Het boekje biedt voor elk wat wils. Duur van de tochten en prijzen lopen sterk uiteen. Leuke activiteiten voor kinderen staan apart vermeld. Ook het bezoekerscentrum zelf is de moeite waard. Het werd vorig jaar ingrijpend verbouwd en herberg een speelse en spannende tentoonstelling over de Biesbosch.

Wetenschappers ernstig bezorgd over exploitatie Waddenzee

Meer dan vijftig wetenschappers uit het vakgebied biologie noemen het onderzoeks- en beschermingsbeleid aangaande de Waddenzee een blamage. Zij boden op 30 september 1998 een open brief aan aan de vaste commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV). Het beleid ten aanzien van het ogenschijnlijk goed beschermde waddengebied staat volgens hen

niet in verhouding tot de afkerende houding van de Nederlandse overheid ten aanzien van het kappen van regenwoud. Het kappen van een oerwoud zorgt, analoog aan het wegvissen van mosselbanken en kokkelvelden, voor een kale bodem die gevoelig is voor erosie door wind en water. Deze erosie verhindert terugkeer van de natuurlijke ecosystemen.

Ook dit jaar zijn er weer vergunningen afgegeven voor schelpenwinning, voor mechanische kokkelvisserij en voor het vissen van mosselzaad. Dit betekent volgens de wetenschappers een combinatie van bodemverstorende activiteiten die grote invloed kunnen hebben op de ecosystemen van de Waddenzee. De wetenschappers wijzen op het feit dat de Nederlandse overheid zelf heeft verklaard dat voor de Waddenzee het zogenaamde 'voorzorgsprincipe' geldt. Dit houdt in dat in geval van twijfel over eventuele negatieve gevolgen van activiteiten aldaar, het oordeel moet uitvallen in de richting van duurzame bescherming en ontwikkeling als natuurgebied. De wetenschappers benadrukken dat niet onomstotelijk is bewezen dat deze bodemverstorende activiteiten onschadelijk zijn.

De wetenschappers zijn het niet eens met de nadruk die tot dusver is gelegd op twee vogelsoorten (Scholeksters en Eiderenden) en de Kokkel. Wat volgens hen wordt bedreigd in de Waddenzee zijn ecosystemen. Hiervan zijn talrijke soorten afhankelijk. Ze noemen 48 andere vogelsoorten, ongeveer vijftig soorten vissen, driehonderd soorten ongewervelden en minstens 1100 nog kleinere organismen. De reservering van Kokkels voor deze twee vogelsoorten in slechte jaren als beleidsmaatregel ten behoeve van natuurbehoud slaat dus de plank mis.

De steeds terugkerende verstoring van de bodem zorgt er op korte termijn telkens voor dat fijn sediment wegspoelt en het leven in de bodem op zijn kop wordt gezet. De onderzoekers halen een lange lijst van studies aan die aantonen dat dit op lange termijn verlies van biodiversiteit betekent. De zeegrasvelden en oesterbanken zijn reeds uit de Waddenzee verdwenen en ook de acht jaar geleden weggevisste mosselbanken keerden niet terug. Mosselbanken kunnen bijdragen aan het opvangen van problemen van zeespiegelstijging en bodemdaling doordat zij zand en slib invangen. Nu de mosselbanken het niet redden, worden ook de dreigingen van zeespiegelstijging en bodemdaling ernstiger.

Hieronder laten wij de tekst van de open brief volgen.

Voor meer informatie: Pieterella Luttkhuizen, Anita Koolhaas, Petra de Goeij of Maria van Leeuwe, tel. overdag: (0222) 36 93 00, e-mail: anita@nioz.nl, fax: (0222) 31 96 74.

Aan: De leden en plaatsvervangend leden van de vaste commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV)

Wetenschappers ernstig bezorgd over exploitatie van Waddenzee

De Waddenzee is het laatste grootschalige gebied in Nederland waar de natuur haar gang zou kunnen gaan. Het gebied is internationaal erkend als een bijzonder waardevol natuurgebied

en is daarom op velerlei wijze beschermd. Veel bedreigingen zijn afgewend: inpolderingen liggen niet meer op de loer, ernstige vergiftigingen zoals in de jaren zestig zijn nu minder waarschijnlijk, recreatieve activiteiten zijn aan banden gelegd, het winbaar maken van de gasvoorraden is vooralsnog door de rechter verboden en zandwinning wordt afgebouwd. Echter, de bodemverstorende schelpenwinning en scheldiervisserij worden nog toegelaten, waardoor het ecosysteem van de Waddenzee nog steeds onder grote druk staat. Daarover willen wij onze bezorgdheid uiten.

Vrijwel alle droogvallende mosselbanken in de Nederlandse Waddenzee werden acht jaar geleden weggevestigd. In tegenstelling tot toenmalige prognoses keerden ze niet terug. Dit geeft aan dat de oude bodemstructuur en bijbehorende natuurlijke ecosystemen zich niet zonder meer herstellen. Bovendien hebben de mosselbanken de capaciteit om zand en slib in te vangen en slib te produceren. Daardoor zouden ze kunnen compenseren bij bodemdaling en zeespiegelrijzing.

De winning van schelpen en de intensieve mossel- en kokkelvisserij zorgen voor een steeds terugkerende verstoring van de bodemstructuur en de daarbij behorende ecosystemen. Het omwoelen van de bodem zorgt voor een direct verlies aan fijne sedimenten. Vele diepgaande studies tonen aan dat een dergelijke verandering in bodemstructuur rechtstreeks een verlies van biodiversiteit betekent. De talrijke soorten organismen met ingewikkelde levenscycli, een lange levensduur en vele onderlinge relaties verdwijnen en maken plaats voor enkele soorten organismen met een korte levensduur en eenvoudige levenscycli. Bodemerosie kan leiden tot verlies aan biodiversiteit in de Waddenzee.

Het verbaast ons dat het zichtbare uitblijven van het herstel van mosselbanken, oesterbanken en zeegrasvelden en de toenemende zandigheid van de wantijen tussen vasteland en eilanden nog steeds niet hebben geleid tot een veel grotere voorzichtigheid met betrekking tot het overheidsbeleid ten aanzien van bodemverstorende activiteiten. Zeker gezien de relatief beperkte macro-economische belangen.

De problematiek rondom de schelpdierenvisserij in de Waddenzee lijkt te worden gereduceerd tot een probleem van Scholeksters en Eidereenden ('de vogels') en Kokkels ('de schelpdieren'). De grote sterfte onder Scholeksters en Eidereenden vanaf 1990 ten gevolge van een tekort aan voedsel heeft geleid tot een aantal maatregelen met betrekking tot de beperking van de schelpdierenvisserij. In voedselarme jaren vindt er nu een reservering van Kokkels plaats voor deze vogels (de 60%-regeling) en 25% van de wadplaten is gesloten voor exploitatie. De Nederlandse overheid gaat daarmee echter volledig voorbij aan de complexiteit van het Waddenecosysteem. Het voedselweb van de Waddenzee bestaat namelijk uit meer dan twee vogelsoorten. Niet alleen voor de Eidereend en de Scholekster, maar ook voor 48 andere vogelsoorten is de Waddenzee van vitaal belang. Daarnaast is de Waddenzee kraam-

kamer, paaigebied of woongebied voor zo'n vijftig soorten vissen, driehonderd soorten ongewervelde dieren (krabben, schelpdieren, wormen, etc.) en 1100-1200 micro- en meiobenthossoorten (de kleinste organismen).

De problemen kunnen aanschouwelijk worden gemaakt wanneer men de Waddenzee zou schetsen als een oerwoud dat wordt gekapt. Het verlies van een dichte vegetatielaag in het woud (mosselbanken op het wad) leidt tot een kale bodem die gevoelig is voor winderosie. Het regelmatig omploegen van de bodem leidt tot verhoogde windgevoeligheid (op het wad een verhoogde gevoeligheid voor wind en stroming) en verdere erosie en maakt de terugkeer van een unieke levensgemeenschap met een unieke biodiversiteit onmogelijk. Het kappen van een natuurlijk bos is in Nederland bijna ondenkbaar (en hoe wordt er niet door de Nederlandse overheid met het vingertje gewezen naar landen die regenwouden kappen). Wat er onder het wateroppervlak gebeurt is veel minder tastbaar. Vellig vanaf de oever houden wij vol dat er niets aan de hand is. Wij kunnen het verdwijnen immers niet zien en voelen en ruiken. De schade die wordt aangericht, is echter van vergelijkbare grootte. Dat een zich steeds herhalende verstoring van wadsedimenten kan leiden tot een aanmerkelijke verarming van deze zeer rijke en unieke flora en fauna, lijkt niet tot de Nederlandse overheid te zijn doorgedrongen. Zonder over onderzoekresultaten te beschikken waaruit blijkt dat de activiteiten géén schade berokkenen aan het ecosysteem, worden er ook dit jaar weer vergunningen afgegeven voor het winnen van schelpen. De kokkelvisserij kunnen weer vrijwel ongehinderd hun gang gaan en de intensieve mosselvisserij wordt als vanzelfsprekend getolereerd. De hoofddoelstelling ten aanzien van de Waddenzee is duurzame bescherming en ontwikkeling als natuurgebied. Als er sprake is van twijfel over eventuele negatieve gevolgen van bepaalde activiteiten, moet het oordeel uitvallen in de richting van de hoofddoelstelling (het 'voorzorgsprincipe'). De Nederlandse overheid neemt het door haar aanvaarde voorzorgsprincipe niet serieus. Nederland staat internationaal hoog aangeschreven waar het gaat om milieu- en natuurbescherming. Het onderzoeks- en beschermingsbeleid ten aanzien van de bodemverstorende exploitatieve activiteiten in het internationaal veel geroemde en ogenschijnlijk goed beschermde Waddengebied is daarom een blamage. Wij vragen aandacht voor de kwetsbaarheid van Nederlands laatste wildernis. Wij verzoeken u uw beleid met betrekking tot de vergunningen en ontkeffingen voor de huidige intensieve schelpdiervisserij en de winning van schelpen in de Waddenzee te heroverwegen in het licht van het door u onderschreven voorzorgsprincipe. Eerst zal moeten worden bewezen dat het scala aan bodemverstorende activiteiten in de Waddenzee géén schade oplevert aan dit wereldwijd unieke ecosysteem.

Den Haag, 24 september 1998

namens ondergetekenden: Pieterella Luttkhuizen, Anita Koolhaas, Petra de Goeij en Maria van Leeuwe.